

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Aan de voorzitter van de Vaste Commissie voor
Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)
A.G. Wolbert
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Onderwerp
Advies over burgerschapsonderwijs
en mensenrechten

Datum
15 februari 2017
Ons kenmerk
2017/0007/AvD/JNa/LR

Geachte mevrouw Wolbert,

Met genoegen breng ik u hierbij advies uit over burgerschapsonderwijs en mensenrechten, met het oog op de debatten van de Vaste Commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) op 16 en 22 februari 2017. Wij verzoeken u vriendelijk dit in uw overwegingen mee te nemen.

Het College voor de Rechten van de Mens is verheugd dat minister Bussemaker en Staatssecretaris Dekker van OCW hun schouders zetten onder het verhogen van de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs. De bewindslieden kondigen dit aan in hun gezamenlijke brief aan de Tweede Kamer van 7 februari 2017, in reactie op het rapport 'Burgerschap op school' van de Inspectie voor het Onderwijs (december 2016). Net als in eerdere rapporten concludeert de Inspectie dat die kwaliteit onder de maat is. De invulling van burgerschapsonderwijs is afhankelijk van individuele docenten; slechts een beperkt aantal scholen formuleert heldere doelen op dit vlak en richt het onderwijs hier planmatig op in. Er is veelal weinig samenhang. Kortom, tijd voor een betere aanpak.

Het College wil u met deze brief wijzen op het positieve effect dat een verhoogde aandacht voor mensenrechten op school hierbij kan hebben. De brief is tevens verzonden aan de beide bewindslieden van OCW.

Het College heeft als wettelijke taak om onderwijs over mensenrechten te stimuleren en te coördineren en werkt daarin veel samen met het Platform Mensenrechteneducatie. Dit Platform wordt gevormd door tien maatschappelijke organisaties, die zich allen inzetten om docenten en leerlingen in Nederland bewust te maken van mensen- en kinderrechten. In het po en vo bereikten zij met gastlessen en lesmateriaal in 2015 bijna 700.000 leerlingen; een bewijs dat onder leerkrachten vraag is naar mensenrechteneducatie. Maar daarmee zijn er nog steeds zo'n 1.800.000 schoolgaande kinderen die zij niet bereiken.

Bovendien brengen deze maatschappelijke organisaties voornamelijk de kenniscomponent op school terwijl werken aan vaardigheden en houding een brede, integrale en langdurige aanpak op school vergt.

Opbrengsten van mensenrechten op school

Onderzoek¹ heeft aangetoond dat integrale en structurele aandacht voor mensenrechten op school tot positieve resultaten leidt. Leerlingen krijgen meer kennis en begrip van hun rechten en die van anderen; ze leren waarden te herkennen die ten grondslag liggen aan democratie en wereldburgerschap; er is meer respect, samenwerking en acceptatie onder leerlingen; de relaties tussen leerlingen en docenten verbeteren sterk; 'moeilijke' onderwerpen worden op een veilige manier besproken; leerlingen leren leiderschapsvaardigheden en participeren actief in de school; en leren om op een positieve manier actie te ondernemen om de rechten van henzelf en van anderen te beschermen.

Hier worden verschillende aanknopingspunten zichtbaar met veel van de eisen die aan het huidige onderwijs worden gesteld, zoals burgerschapsvorming, anti-pestbeleid, aanpak van radicalisering, het behandelen van controversiële vraagstukken en kritisch leren denken, maar ook inspraak en passend onderwijs. Mensenrechteneducatie is een handreiking of kapstok die deze thema's met elkaar verbindt en die het makkelijker kan maken om aan genoemde eisen te voldoen. Een school die vertrekt vanuit mensenrechten zal makkelijker een coherente visie op en een aanpak van burgerschapsonderwijs kunnen formuleren en daar invulling aan geven.

Onderwijs in mensenrechten en in burgerschap vult elkaar aan. Het Handvest van de Raad van Europa over 'onderwijs voor democratisch burgerschap en mensenrechten' legt uit dat de beide onderwijsvelden nauw verbonden zijn en elkaar ondersteunen. Burgerschap benadrukt verantwoordelijkheden en het bijdragen aan de gemeenschap, terwijl mensen- en kinderrechten gaan over wat mensen nodig hebben voor een menswaardig leven en voor hun eigen ontwikkeling. Deze rechten benadrukken ook de verantwoordelijkheid van de overheid om die rechten te garanderen. Het College acht het daarom belangrijk dat ook de bewindslieden en de inspectie zowel de burgerschapsfacetten als de mensenrechtelijke facetten belichten als het gaat om burgerschapsonderwijs.

Kennis en het leren toepassen van mensenrechten is voor leerlingen essentieel. Deze rechten zijn onvervreemdbaar en niet afhankelijk van de waan van de dag. Zij bieden daardoor een stabiel normenkader. Daarom is het belangrijk om te leren kijken door een mensenrechtenbril: te herkennen wanneer het in het dagelijks leven over mensenrechten gaat, wat ze betekenen en hoe je deze in de samenleving kunt naleven, voor jezelf en voor anderen. Nederland heeft de mensenrechtenverdragen aanvaard en ze zijn vormen daardoor ook de basis van de Nederlandse democratische rechtsstaat.

---

¹ Sebba en Robinson 2010, p. 3 – 6; Covell en Howe 2005. Zie ook www.kinderrechtenschool.be.

Mensenrechten op school: hoe doe je dat?

Hoe komt bovengenoemde mooie opbrengst tot stand? Mensenrechteneducatie wordt vaak samengevat als onderwijs *over* mensenrechten (kennis en vaardigheden), onderwijs *door* mensenrechten (een respectvolle leeromgeving), en onderwijs *voor* mensenrechten (houding en actiebereidheid). Wanneer je als school met mensenrechten aan de slag wilt, is het goed met het fundament te beginnen. In de mensenrechtenverdragen zie je steeds enkele belangrijke uitgangspunten terug: non-discriminatie en inclusie, participatie, ‘empowerment’ (versterken door te leren en oefenen over mensen- en kinderrechten) en transparantie en afleggen van verantwoording. Deze uitgangspunten zijn heel goed te vertalen naar een schoolcontext.

Hoe ga je met deze uitgangspunten schoolbreed aan de slag? De school kan daartoe onderzoeken in hoeverre de vier uitgangspunten uitgewerkt worden binnen de volgende domeinen: binnen (1) het schoolbeleid, (2) de relaties op school (leraren, leerlingen, schoolleiding, ouders, en ook buiten de school), (3) het curriculum en buiten-curriculaire activiteiten en (4) het schoolklimaat en de schoolomgeving. Wat is de stand van zaken, waar willen we naartoe werken en hoe doen we dat? Scholen kunnen hiermee planmatig en schoolbreed bouwen aan een mensenrechtenvriendelijke school. Het is een aanpak die zoals gezegd bewezen effectief is.

Ondersteuning voor scholen

Het College acht het een verstandige keuze van de bewindslieden dat zij faciliteiten voor ontwikkeling van burgerschapsonderwijs beschikbaar stellen. Het College adviseert hen om erop toe te zien dat scholen die, als onderdeel van burgerschapsonderwijs, met mensenrechten aan de slag willen daartoe ook ondersteuning ontvangen. Dan kunnen zij kansrijke mogelijkheden oppakken.

Het College is op dit moment samen met organisaties uit het Platform Mensenrechteneducatie bezig met het samenstellen van een Toolbox Mensenrechten op school. De toolbox legt bovengenoemde aanpak uit, met veel schoolvoorbeelden en zo’n veertig korte en langer durende activiteiten over mensen- en kinderrechten die in de klas uitgevoerd kunnen worden. Een toolbox waar schoolbestuurders, schoolleiders en docenten mee aan de slag kunnen gaan. De toolbox is naar verwachting in mei dit jaar gereed en zal via vele kanalen aangeboden worden aan scholen. De mensenrechtenorganisaties en het College zullen naar vermogen ondersteuning bieden aan scholen die mensenrechten meer structureel binnen de school aandacht willen geven. Het College faciliteert ook een Leerkring Mensenrechten op school met enthousiaste docenten, schoolleiders en leerlingen die de toolbox binnen hun school gaan toepassen. Tevens richt het College zich tot uitgeverijen en die blijken ook steeds geïnteresseerder om verschillende facetten van mensenrechten in hun lesmateriaal op te nemen.

Mensen- en kinderrechten in het curriculum

Maar er is meer nodig. Zowel de bewindslieden van OCW als de Inspectie

onderstrepen de urgentie van duidelijkheid over de doelen van burgerschapsonderwijs. In het kwalificatieonderdeel Loopbaan en burgerschap voor het middelbaar beroepsonderwijs is in 2016 het thema mensenrechten toegevoegd. Het Platform Onderwijs2032 adviseerde om burgerschap op te nemen in het kerncurriculum voor het funderend onderwijs. Het noemde leren over de betekenis van mensen- en kinderrechten voor het dagelijks (samen)leven als één van de onderdelen van burgerschapsonderwijs. In bovengenoemde brief onderschrijven de bewindslieden dit voorstel. Ze geven aan dat burgerschap als één van de eerste thema's voor de curriculumherziening nader gespecificeerd zal worden. Het College biedt hierbij graag zijn diensten aan.

Mensenrechten binnen docentenopleidingen

Terecht vragen de bewindslieden aandacht voor versterking van de opleiding en professionalisering van leraren. Docenten in opleiding en die voor de klas staan, hebben in hun eigen funderend onderwijs weinig over de betekenis van mensenrechten geleerd. Er is dus een inhaalslag nodig. Het College vindt het uitermate belangrijk dat leraren hun rol van waardendrager en voorbeeldfiguur goed kunnen uitoefenen, zoals ook de bewindslieden stellen. Onder de noemer van 'Bildung' wordt hier steeds meer aan gewerkt. Het College adviseert om daarbij uitdrukkelijk aandacht te geven aan de betekenis van mensenrechten in het dagelijks leven. Want mensenrechten spelen een rol bij alle in de brief op pagina 14 voor Bildung genoemde onderwerpen. Het College draagt graag bij aan een nadere invulling hiervan, bijvoorbeeld bij de in de brief genoemde 'Meet-up'.

Samenvattend: het College adviseert om uitdrukkelijk aandacht te geven aan mensenrechten binnen het onderwijs, door ondersteuning van scholen, opname in het nieuwe curriculum voor het funderend onderwijs en binnen de docentenopleidingen en nascholingen. Het College sluit zich van harte aan bij het slotwoord van de beide bewindslieden. Daarin zeggen zij het als een voortdurende gezamenlijke verantwoordelijkheid te beschouwen om de vrijheden en verworvenheden te onderhouden en te beschermen. Mensenrechten vragen onderhoud. Naleving van mensenrechten staat of valt met de mate van bewustwording. Daarom is mensenrechteneducatie nodig: kennis over mensenrechten opdoen en het versterken van de benodigde houding en vaardigheden. Daar moet en kun je op school al vroeg mee beginnen.

Mocht u naar aanleiding van deze brief vragen hebben of een toelichting wensen, dan kunt u contact laten opnemen met Jonneke Naber (beleidsadviseur), via j.naber@mensenrechten.nl, of telefonisch: 030-8883888.

Met vriendelijke groet,

Mr. Adriana C.J. van Dooijeweert
Voorzitter